UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Rahapelaaminen koronapandemian aikana: kokemuksia riskeistä ja muutoksista

Järvinen-Tassopoulos, Johanna; Marionneau, Virve; Lerkkanen, Tuulia

2020
Tutkijaliitto
http://hdl.handle.net/10138/339537
Järvinen-Tassopoulos, J, Marionneau, V & Lerkkanen, T 2020, 'Rahapelaaminen koronapandemian aikana: kokemuksia riskeistä ja muutoksista', Tiede & edistys, Vuosikerta. 45, Nro 4, Sivut 387-406. https://doi.org/10.51809/te.109680

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

JOHANNA JÄRVINEN-TASSOPOULOS,
VIRVE MARIONNEAU, TUULIA LERKKANEN

RAHAPELAAMINEN KORONAPANDEMIAN AIKANA

KOKEMUKSIA RISKEISTÄ JA MUUTOKSISTA

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

JOHDANTO

Keväällä 2020 koronavirustartuntojen aiheuttama pandemia sai valtiot maailmanlaajuisesti asettamaan eriasteisia rajoituksia kansalaistensa liikkuvuudelle ja toimimiselle julkisissa tiloissa infektioriskin välttämiseksi. Suomessa monet työnantajat määräsivät työntekijänsä etätöihin, yritykset joutuivat lomauttamaan ja irtisanomaan henkilöstöään, koululaiset jäivät kotiin etäkouluun, ja liikunta-, kulttuuri- sekä muu harrastustoiminta hiljeni. Myös valtion omistama rahapeliyhtiö Veikkaus Oy päätti sulkea pelipaikkojaan, kuten Helsingin kasinon ja pelisalit, sekä eri liiketiloihin hajasijoitetut rahapeliautomaatit. Maaliskuulta heinäkuulle kauppojen, kioskien ja huoltoasemien rahapeliautomaatit seisoivat suljettuina näyttöruuduillaan ilmoitus koronaviruksesta ja Veikkauksen sulkemispäätöksestä. Sulkemalla kaikki pelitilansa ja rahapeliautomaattinsa rahapeliyhtiö osallistui koronapandemian leviämisen ehkäisemiseen ja rahapelaajien suojelemiseen erityisesti väkijoukossa tapahtuvalta pisaratartunnalta.

Koronavirus ei ole ensimmäinen terveysriski, joka on koetellut länsimaisia yhteiskuntia. Kahden viime vuosikymmenen aikana yhteiskunnat ovat joutuneet varautumaan muun muassa BSE-taudin (eli ”hullun lehmän taudin”), SARS-viruksen sekä sika- ja lintuinfluenssan kaltaisiin terveysriskeihin (Lupton 2013, 46–47). Tällaiset terveysriskit ovat horjuttaneet yhteiskunnissa vallitsevaa turvallisuuden tunnetta ja lisänneet niiden muutosvalmiutta (Eräsaari 2002, 10–11). Tästä huolimatta koronavirustartuntojen aiheuttama pandemia on ensimmäinen kansanterveydellinen riskitekijä, joka on vaikuttanut tässä mittakaavassa eri maissa tapahtuvaan rahapelitoimintaan. Suomen lisäksi pelisaleja ja rahapeliautomaatteja on suljettu myös lähes kaikissa muissa Euroopan maissa sekä esimerkiksi maailman rahapelipääkaupungeiksi lukeutuvissa Las Vegasissa ja Macaossa.

Pelisalien ja rahapeliautomaattien sulkemispäätöksellä oletettiin olevan terveydellisten vaikutusten ohella myös laajoja kansantaloudellisia vaikutuksia. Suomalaisten rahapelaamisen epäiltiin siirtyvän rahapeliautomaateista internetin laajaan rahapelivalikoimaan ja rahapelituottojen odotettiin laskevan rajusti (Marionneau & Lerkkanen 2020). Ehkäistäkseen rahapelaamiseen liittyviä haittariskejä, kuten rahapelaamisen lisääntymistä internetissä sisäministeri Maria Ohisalo puuttui huhtikuussa asetusmuutoksella Veikkauksen internetissä pelattavien nopearytmisten rahapelien tappiorajoihin laskemalla niitä määräajaksi

(1.5.–30.9.2020) (Valtioneuvosto 2020a). Tätä kirjoittaessa suomalainen arpajaislainsäädäntö ei estä eikä kiellä rahapelaamista ulkomaalaisilla rahapelisivustoilla, ja tästä syystä ulkomailla sijaitsevien rahapeliyhtiöiden uskottiin lisäävän markkinointiaan hyötyäkseen Suomen poikkeustilanteesta (Littler & Järvinen-Tassopoulos 2018; Valtioneuvosto 2020a). Myös rahapelituottojen vähenemiseen liittyvään riskiin reagoitiin hallituksen tasolla. Syksyn 2020 budjettiriihessä päätettiin korvata rahapelituottojen vähennykset edunsaajille täysmääräisesti (Valtioneuvosto 2020b).

Koronavirukseen ja rahapelaamiseen liitetyt kansanterveyteen mutta myös yhteiskuntaelämään yleisemmin vaikuttavat riskit ovat vain esimerkkejä mahdollisista länsimaisia yksilöitä koskettavista riskeistä. Riskiteoreettisesta näkökulmasta voidaankin todeta, että yhteiskuntaelämään liittyy jatkuvia riskejä. Tämä johtuu siitä, että riskin luonne on vaihteleva: se ei ole jo olemassa oleva ilmiö, vaan jotain mikä toteutuu mahdollisesti lähitulevaisuudessa (Lupton 2013). Riskit ovat siis yhtäaikaisesti jatkuvasti läsnä mahdollisina tapahtumina, vaikutuksina tai kehityskulkuina, mutta toisaalta ne sijaitsevat vain tässä odotuksessa. Riskiyhteiskuntateoriassa toistuu käsitys, että riskit ovat samaan aikaan tosia ja epätodellisia. Riskin uhka voi olla todellinen, mutta uhka ei välttämättä koskaan toteudu, tai riskin toteutuminen projisoidaan hamaan tulevaisuuteen (Beck 2008; van Loon 2002). Joost van Loonin (2002, 2) mukaan toteutuvat riskit eivät ole enää riskejä, vaan niistä tulee haittoja, ongelmia ja katastrofeja. Riskit siirtyvät ikään kuin toisaalle odottamaan seuraavaa kielteistä tapahtumaa.

Ehkä juuri riskien jatkuvuuden takia myös riskeihin suhtautuminen on länsimaisissa yhteiskunnissa vähintäänkin ambivalenttia: yhtäältä kollektiiviset riskit koetaan hälyttäviksi, toisaalta yksilölliset riskinotot jätetään usein huomiotta (Peretti-Watel 2003). Esimerkiksi juuri rahapelaamisen tapauksessa rahapeleihin liittyvä yksilötasoinen riskikäyttäytyminen ei saanut rahapeliyhtiötä sulkemaan pelisalejaan, mutta kollektiivinen tartuntariski sai. Yksilöiden riskikäyttäytymiseen puututaankin lähinnä ohjaamalla tai hallitsemalla tätä käytöstä, sillä se voi vaikuttaa heidän elämäänsä kokonaisvaltaisesti. Hallinnalla viitataankin ”käyttäytymisen ohjaamiseen” eli toimiin ja toimenpiteisiin, joilla muovataan yksilöiden käyttäytymistä oikeaan suuntaan (Harrikari 2008, 100). Yksilöt ja myös yhteiskunnat joutuvat turvautumaan ”odotusturvallisuuteen”, koska järjestykseen ei voi enää turvautua samalla tavalla kuin aiemmin (Eräsaari 2002, 13).

Tässä artikkelissa tarkastelemme näiden riskiteoreettisten lähtökohtien perusteella sitä, kuinka rahapelejä pelaavat yksilöt ovat kokeneet koronapandemian aiheuttaman poikkeustilanteen, ja millaisia riskejä he ovat tilanteessa nähneet. Käytämme laadullisena tutkimusaineistona Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n ja Helsingin yliopiston Riippuvuuksien, yhteiskunnallisen sääntelyn ja hallinnan tutkimuskeskuksen (CEACG) keräämien kyselyaineistojen avovastauksia. Tuloksissa analysoimme sitä, kuinka yksilöt suhtautuvat riskeihin ja ottavat vastuun niistä, kuinka terveysriski vaikuttaa työntekoon, miten riskitilanne näyttäytyy markkinoinnissa ja mainonnassa, ja miten yksilöt ottavat kantaa rahapelitoiminnan hallintaan.

RISKIN KÄSITTEESTÄ JA TEORIASTA

Kansainvälisessä yhteiskuntatieteellisessä rahapelitutkimuksessa riskin käsitettä ja riskiyhteiskuntateoriaa on sovellettu 2000-luvun alusta alkaen, jolloin rahapelaamisen sekä rahapelitoiminnan ja sen sääntelyn tutkimiseen haettiin yhteiskunta- ja kansanterveystieteellistä viitekehystä Ulrich Beckin, Anthony Giddensin ja Deborah Luptonin modernia ja myöhäismodernia yhteiskuntaelämää koskevista aikalaisdiagnoosista ja analyysista

(Kingma 2004; 2008; Cosgrave 2006). Beckin riskiyhteiskuntateoriaa on sovellettu erityisesti rahapelitoiminnan sääntelyn murroskohtien tutkimisessa, jolloin riski on ymmärretty yksilön riskinoton sijaan tapana hallinnoida rahapelaamista yhteiskunnan tasolla (Kingma 2004; 2008). Toisin sanoen riskiyhteiskuntateoriaa on sovellettu sellaisiin ajankohtiin, jolloin vanhat yhteiskunnalliset rakenteet eivät enää ole kannatelleet vallitsevaa rahapelijärjestelmää, joka ei puolestaan huomioi uusia mahdollisia riskejä.

Riskin käsitteen hyödyntäminen rahapelitutkimuksessa ei sinänsä ole yllätys, sillä rahapelaamiseen itseensä liittyy aina häviön riski (Caillois 2003). Pelatessa rahapelejä riskin merkitys vaihtelee esimerkiksi panoksen määrän, rahapelityypin ja rahapelaamisen toistuvuuden mukaan (Järvinen-Tassopoulos 2010). Riskinotolla on erityinen rooli esimerkiksi pokerin kaltaisissa taitopeleissä, joissa taloudellinen päätöksenteko tapahtuu tietynlaisen epävarmuuden tilassa (Mäyrä 2013; Palomäki ym. 2020). Riskillä on rooli myös ongelmallisen rahapelaamisen ja rahapeliriippuvuuden kehittymisessä. Ongelmapelaaminen ja rahapeliriippuvuus voivat vaikuttaa kielteisesti yksilöiden (rahapelaajien ja heidän läheistensä) elämään (ks. sosiaaliset, taloudelliset, mielenterveydelliset ja terveydelliset ongelmat), mutta myös yhteiskuntaelämään (ks. työttömyys, velkaantuminen, sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttö) ja yleiseen järjestykseen (ks. järjestyshäiriöt, kavallus, rahanpesu) (Järvinen-Tassopoulos 2010; Sulkunen ym. 2019).

Koska riskit eivät ole pysyviä, vaan ne muodostuvat odotuksessa (van Loon 2002, 2), riskin käsite onkin usein yhdistetty kielteisiin tai epämieluisiin seurauksiin (Lupton 2013, 9). Käsitteellä viitataan myös erilaisiin epävarmuuksiin, kuten mahdollisuuksiin, sattumiin, todennäköisiin tapahtumiin ja jonkin toiminnan tai politiikan seurauksiin (Taylor-Gooby & Zinn 2006, 1). Epävarmuutta voidaankin pitää niin kutsuttujen riskiyhteiskuntien keskeisenä ongelmana, jolloin yhteiskunnat pyrkivät kehittämään menetelmiä hallitakseen epävarmuutta ja selvittääkseen sen laajuuden vaikutuksia (Lagerspetz 1997, 93; Eräsaari 1997, 72). Deborah Luptonin (2013, 20) mukaan riskin määritelmät ja erilaisiin riskeihin liittyvät strategiat ovat yrityksiä kesyttää tämä epävarmuuden tila, mutta usein näillä yrityksillä on ristiriitainen vaikutus, sillä ne voivat lisätä ahdistusta ja huolta asioista. Riskejä voidaan pitää myös moniulotteisina ja jopa ”ei-rajattavissa olevina vaaroina”, joista ei aina tiedä miten ne pitäisi kohdata ja selvittää (Julkunen 2013, 202).

Riskiyhteiskuntateoriassa hahmotetut riskit liittyvät ympäristöön (mm. saastuminen, säteily, kemikaalit), elämäntyyleihin (mm. päihteiden käyttö ja syöminen), lääketieteeseen (mm. lääke- ja sairaanhoito), henkilöiden välisiin suhteisiin (mm. parisuhteet, sosiaalinen vuorovaikutus, seksuaalisuus), talouteen (mm. työttömyys, alityöllisyys, vararikko), rikollisuuteen – joko tekijän tai uhrin näkökulmasta – ja politiikkaan (mm. terrorismi, laiton maahanmuutto) (Lupton 2013, 22). Riskin eri kategoriat ovat syntyneet laajemmassa sosiokulttuurisessa, poliittisessa ja taloudellisessa kontekstissa (Lupton 2013, 22). Riskin käsite voidaankin ymmärtää ”liian monimutkaisen maailman liian monimutkaisten ongelmien luokittelun ja ymmärtämisen edellyttämänä uudelleentulkitsevana ajattelun välineenä” (Eräsaari 1997, 70). Riskin sosiologia on eräänlainen länsimaisia yhteiskuntia hallitsevien pelkojen kaiku, josta ajoittain muotoutuu vastaus tai analyysi (Bourdin 2003, 8). On kuitenkin huomioitava, että henkilökohtaiset riskinotot ja eri riskikäyttäytymisen muodot eivät välttämättä päädy yleisesti hyväksyttyihin yhteiskunnallisiin kategorioihin ja pelkotilastoihin.

Asiantuntijatieto on hallinnan kannalta keskeistä, sillä se tuottaa suosituksia ja neuvoja, joiden mukaan väestöryhmiä tutkitaan, verrataan vallitseviin normeihin, opetetaan vastaamaan normeja ja saatetaan tuottaviksi. Erilaisten haittojen ja ongelmien ehkäisemiksi tietyt

väestöryhmät identifioidaan ”riskiryhmiksi” tai ”korkean riskin ryhmiksi”, joihin kohdistetaan tietoa ja erityyppisiä interventioita. (Lupton 2013, 116–117; Raento & Tammi 2013, 11.) Esimerkiksi ”riskipelaajiksi” kutsutaan niitä, joille rahapelaaminen on aiheuttanut vain vähän haittoja viimeisten 12 kuukauden aikana. Silti tämä ryhmä aiheuttaa huolta asiantuntijoiden parissa, sillä riskipelaaminen ennakoi ongelmapelaamista ja riskipelaajien perhetaustasta löytyy todennäköisesti rahapeliongelmia. (Mazar ym. 2018.)

Rahapeliyhtiöiden vastuu riskien hallinnassa perustuu useimmiten vastuullisuusohjelmiin ja -työkaluihin. Vastuullisuusohjelmissaan rahapeliyhtiöt määrittelevät vastuunsa liiketoimintansa piirissä suhteessa asiakkaisiinsa (eli rahapelaajiin), henkilöstöönsä, yhteiskuntaan ja ympäristöön. Niin kutsutuilla vastuullisuustyökaluilla rahapelaajat voivat hallita omaa rahapelaamistaan asettamalla itselleen esimerkiksi vuorokautisia tai kuukausittaisia tappiorajoja tai hakemalla itselleen määräaikaista tai toistaiseksi voimassa olevaa pelikieltoa (Reynolds ym. 2020). Pelirajoitukset eivät kuitenkaan ole aina pakollisia, ja niiden asettaminen on usein rahapelaajien oman valinnan varassa (Sulkunen ym. 2019). Todellisen vastuunoton sijaan vastuullisuusdiskurssit vahvistavat kielteistä stereotypiaa rahapelaajista, jotka eivät kykene hillitsemään itseään (Miller & Thomas 2018).

Yksilöllistymisen myötä yhä useampi riski ymmärretään yksilön vastuuna, mikä saattaa vaikeuttaa riskien hallintaa, sillä se edellyttää määräysten noudattamisen valvonnan sijaan vastuun antamista yksilölle. Tämä näkyy rahapelien haittojen hallinnassa lisääntyneessä yksilön vastuussa omasta rahapelaamisestaan ja sen rajoittamisesta, kuten myös koronapandemian aikana suositusten käyttönä määräysten sijaan. Tällöin tehokkaan hallinnan olisi oltava ”yksilöivää ja yksilöllistä”: ihmisten on ymmärrettävä itsensä eri rooleissa (kuten kansalaisena ja kuluttajana) ja kannettava ”omat henkilökohtaiset vastuunsa” (Kaisto & Pyykkönen 2010, 11). Modernin yksilön tulee olla eräänlainen ”homo economicus”, joka osaa tehdä rationaalisia päätöksiä asiantuntijatiedon perusteella (Lupton 2006, 97). Tämä koskee myös rahapelaajia, joiden oletetaan pystyvän hallitsemaan omaa rahapelikäyttäytymistään, ottavan itse selvää rahapelaamiseen liittyvistä riskeistä, käyttämään rahapelejä kohtuudella ja vastuullisesti sekä lopettamaan rahapelaamisen ennen kuin se muuttuu ongelmalliseksi (Reith 2019, 138).

Suomalaisessa yhteiskunnassa rahapeliriskien hallinnan haasteena vaikuttaa olevan etenkin rahapelien laaja saatavuus ja niiden niin kutsuttu normalisaatio (vrt. Thomas ym. 2018). Suomessa on eurooppalaisittain runsaasti etenkin korkean haittariskin rahapeliautomaatteja, ja niitä on lisäksi sijoitettu näkyville paikoille (Heiskanen ym. 2020). Rahapelaamiseen liittyvät niin kutsutut vastuullisuustoimet perustuvat kuitenkin yhä vahvasti yksilön omaan moraaliseen vastuuseen omista teoistaan, kuten esimerkiksi rahapelaajan itse asettamiin pelirajoihin tai -estoihin (Reith 2008; Heiskanen ym. 2020). Onkin kyseenalaista, kuinka vastuullisena voidaan pitää kuluttajaa tai yksilöä, jonka on mahdoton hallita omaa rahapelaamistaan, ja jolla hän aiheuttaa ongelmia niin itselleen kuin läheisilleen.

Rahapelitoimintaan liittyvät riskit kuten ongelmapelaaminen ja rahapeliriippuvuus eivät kuitenkaan voi olla pelkästään yksilöiden taakka. Minna Ruckenstein (2013, 180) määrittelee riippuvuuden ”rytmihäiriöksi”. Rytmihäiriöitä tuottavat ”sekä yhteiskunnan vaatima samatahtisuus että rutiinien epäsäännöllistyminen”. Toisin sanoen ”tekemisten samanaikaisuus ja arjen rytmien pirstoutuminen tuottaa ja vahvistaa rutiineista putoamisen, kiireen ja riittämättömyyden kokemuksia”. (Ruckenstein 2013, 180.) Rahapelaavien yksilöiden voi olla hankalaa tasapainotella yhtäältä yhteiskunnallisten arvojen ja normien ja toisaalta ongelmallisen rahapelikäyttäytymisensä välillä.

Yhteiskunta voi puuttua rahapelitoiminnan riskeihin niin lainsäädännöllisin

(säätämällä lakeja ja asetuksia) kuin kansanterveydellisin (tekemällä rahapelihaittojen ja -ongelmien seulontaa ja monitoroimalla ongelmapelaamisen kehittymistä) keinoin. Lisäksi yhteiskunta voi päättää rahapelitoiminnan sijoittumisesta (ks. kasinot, pelisalit, hajasijoitetut rahapeliautomaatit, internet) ja tarjonnasta (ks. rahapelityypit ja niiden jakelu). Jos hallintaa perustellaan ”vapaiden ja vastuullisten kansalaissubjektien tai -kollektiivien toiminnan edistämisellä” (Kaisto & Pyykkönen 2010, 11), yhteiskunnan tulisi huomioida kuitenkin myös riskien hallinnan esteet ja haasteet. Suomalaisessa yhteiskunnassa rahapeliriskien hallinnan haasteena vaikuttaakin olevan rahapelien saatavuus ja jatkuva tarjonta.

AINEISTO JA MENETELMÄT

Tämän tutkimuksen aineistona hyödynnämme Ehkäisevä päihdetyö ry:n (EHYT) ja Helsingin yliopiston (HY) Riippuvuuksien, yhteiskunnallisen sääntelyn ja hallinnan tutkimuskeskuksen (CEACG) keräämiä verkkokyselyaineistoja. Kyselyiden tarkoituksena oli kerätä tietoa suomalaisten rahapelaamistottumuksista koronaviruksen aiheuttaman poikkeustilanteen aikana, jolloin Veikkauksen kasino, pelisalit ja hajasijoitetut rahapeliautomaatit olivat suljettuina 13.3–15.7.2020. Molemmat kyselyt on toteutettu sähköisesti, ja niihin vastasi yhteensä 586 henkilöä (EHYT ry N=465; HY N=121). Osallistumiskutsua kyselyihin levitettiin laajasti verkossa, muun muassa sosiaalisessa mediassa, verkkoyhteisöissä, keskustelufoorumeilla, rahapelihaittoja koskevien hoito- ja tukipalveluiden verkkosivuilla ja uutiskirjeissä.

Kyselyt sisälsivät sekä monivalinta- että avovastauskysymyksiä ja taustatietoja kartoittavia kysymyksiä. Kummatkin kyselyt olivat saatavilla suomeksi ja ruotsiksi, HY:n kysely käännettiin myös englanniksi. EHYT ry:n aineisto kerättiin 14.4.–8.5.2020 välisenä aikana, ja se oli suunnattu kaikille yli 15-vuotiaille vastaajille. Alaikäisiltä edellytettiin kuitenkin huoltajan suostumus. HY:n kysely oli avoinna 16.4.–19.6.2020 välisenä aikana, ja se oli suunnattu säännöllisesti tai aktiivisesti rahapelejä pelaaville sekä näiden läheisille. Aktiivisella rahapelaamisella tarkoitetaan tässä kaikkia rahapelaamisen muotoja, aina viihdepelaamisesta ongelmalliseen rahapelaamiseen. Kysely oli suunnattu täysi-ikäisille vastaajille.

Kyselyvastaukset eivät ole väestötutkimuksiin suhteutettuina edustava otanta suomalaisista rahapelaajista. Kuviossa 1 on tarkasteltu kyselyyn vastanneiden ikä- ja sukupuolijakaumaa. Verrattuna Tilastokeskuksen tietoihin suomalaisten väestörakenteesta, vastaajajoukossa on hieman enemmän miehiä kuin Suomen väestössä, ja vastaajat ovat hieman vanhempia johtuen myös lasten vastausten poisrajaamisesta (vrt. Tilastokeskus 2020). Myös rahapelejä pelaavien sekä näiden läheisten osuus on tämän tutkimuksen aineistossa laajempi kuin väestössä keskimäärin.

Verkossa toteutettavat kyselyt ovatkin mahdollisuus etenkin koronapandemian kaltaisena poikkeusaikana tavoittaa erityyppisiä rahapelaajia ja kartoittaa näiden kokemuksia kvalitatiivisesti. Verkkokyselyaineistoa voidaan pitää eräänlaisena keinona tukea myös jatkotutkimustarpeita ja tehdä kartoitusta (myös Kinnunen & Mäyrä 2012). Edustavan otannan sijaan tutkimukseen osallistuneet vastaajat ovatkin kokeneet rahapelien saatavuuden muutokset riittävän merkityksellisiksi kevään 2020 aikana osallistuakseen kyselyihin, ja tästä syystä vastauksia voidaan pitää myös laadullisen tutkimuksen näkökulmasta arvokkaina. Tutkimusaineisto ei siis palvele niinkään tilastollista väestötason analyysia, mutta se tarjoaa suuntaa-antavaa ja laadullista tietoa pelaajien kokemuksista poikkeuksellisena aikana, ja aineistoa myös analysoidaan tästä perspektiivistä.

Koska kummassakin kyselyssä oli hieman toisistaan poikkeavat kysymykset, toteutimme laadullisen analyysin valikoimalla kysymyksiä, jotka pureutuivat seuraaviin teemoihin:

KUVIO 1. VASTAAJIEN IKÄ- JA SUKUPUOLIRAKENNE, EHYT RY:N JA HY:N KYSELYT

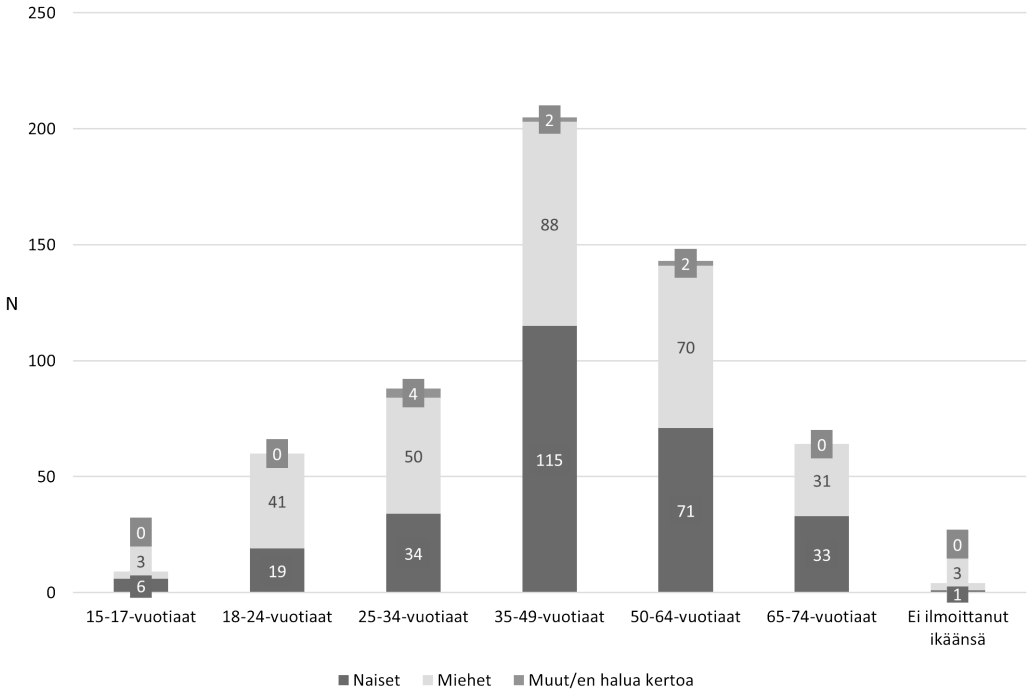

1. Minkälaisia mahdollisia riskejä vastaajat ovat havainneet poikkeustilan aikana ja miten he ovat suhtautuneet niihin?
2. Kuinka koronaviruksen kaltainen terveysriski on vaikuttanut vastaajien työntekoon?
3. Onko rahapeliteollisuus vaikuttanut hyötyneen koronapandemian aiheuttamasta poikkeustilanteesta vastaajien mukaan?
4. Kuinka vastaajat ovat suhtautuneet hajasijoitettujen rahapeliautomaattien sulkemiseen?

Nämä teemat valittiin sen perusteella, että ne olivat molemmille kyselyille yhteisiä ja tutkimusaineiston alustavan analyysin mukaan näihin teemoihin tulleissa vastauksissa käsiteltiin myös riskien teemaa.Analyysiin mukaan otetut kysymykset ja niihin tulleiden vastausten määrä esitellään taulukossa 1 (seuraavalla sivulla). Koska avovastauskenttiin ei ollut pakollista lisätä vastausta, vastausten määrä viittaa niihin vastauksiin, joissa avovastauskenttään oli kirjoitettu jotain. Olemme siis jättäneet avovastausaineistomme ulkopuolelle tyhjät vastaukset.

Avovastausten analyysissa käytämme tutkimusmenetelmänä aineistopohjaista sisällönanalyysia (Tuomi & Sarajärvi 2004). Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa on kolme vaihetta, jotka ovat aineiston *pelkistäminen*, *ryhmittely* ja *abstrahointi* (Tuomi & Sarajärvi 2004, 110–111). Aineiston pelkistämisvaiheessa olemme käyneet läpi avovastaukset lomakkeessa olleiden kysymysten perusteella ja karsineet pois tyhjät vastaukset sekä vastaukset, joissa kysymykseen ei otettu kantaa. Avovastaukset olivat useimmiten yhden lauseen pituisia. Pelkistämisen jälkeen ryhmittelimme aineiston siten, että etsimme avovastauksis-

TAULUKKO 1. ANALYYSISSA MUKANA OLLEET KYSYMYKSET JA VASTAUSTEN MÄÄRÄ

KYSYMYKSET	OSALLISTUJAT / OSALLISTUJAT YHT.	KYSYMYS-MUOTO
EHYT-KYSELY		
4. Mitä rahapelejä olet pelannut poikkeustilan aikana, eli 13.3.2020 JÄLKEEN?	421/465	Monivalinta
6. Onko poikkeustila vaikuttanut OMAAN tai LÄHEISEN rahapeleihin kuluttaman rahan määrään?	448/465	Monivalinta
7. Kuvaile tarkemmin millä tavalla poikkeustoimet ovat vaikuttaneet OMAAN rahapelaamiseesi. Oletko esim. lopettanut rahapelaamisen, siirtynyt pelaamaan netin rahapelejä tai muita rahapelejä, mitä et yleensä pelaa?	345/465	Avovastaus
9. Onko poikkeustilan aikainen rahapelaamisen lisääntyminen tai väheneminen vaikuttanut OMIIN tai LÄHEISESI sosiaalisiin suhteisiin, talouteen, mielenterveyteen yms. positiivisella tai negatiivisella tavalla?	315/465	Avovastaus
11. Oletko huomannut muutosta rahapelimarkkinoinnissa poikkeustilan aikana? Onko markkinointi esim. muuttanut muotoaan, lisääntynyt tai vähentynyt?	301/465	Avovastaus
15. Pitäisikö raha-automaatit pitää suljettuina poikkeustilan jälkeen vai avata uudestaan?	457/465	Monivalinta
HY-KYSELY		
8B. Onko koronavirusepidemian aiheuttama poikkeustilanne vaikuttanut jollakin tapaa siihen, minkä tahon rahapelejä pelaat? Kerro omin sanoin.	57/121	Avovastaus
12. Jos vastasit myöntävästi edeltävään kysymykseen: Kuvaile omin sanoin, millä tavalla koronavirusepidemia on vaikuttanut tottumuksiisi pelata rahapelejä tai hankaloittanut pelaamattomuudessa pysymistä?	67/121	Avovastaus
13. Miten olet kokenut hajasijoitettujen rahapeliautomaattien ja Veikkauksen pelisalien sulkemisen? Kuvaile mahdollisia vaikutuksia	87/121	Avovastaus
14. Kuvaile omin sanoin kokemuksiasi koskien rahapeli- ja pikavippimainontaa koronaviruksen aiheuttaman poikkeustilan aikana.	70/121	Avovastaus

ta samankaltaisuuksia ja eroavuuksia kuvailevia käsitteitä. Ryhmittelimme samanlaiset käsitteet yhteen erilaisiksi luokiksi. Lopuksi abstrahoimme aineiston eli erottelimme siitä tutkimuskysymyksiä ajatellen olennaisen tiedon ja muodostimme sen perusteella teoreettisempia käsitteitä. (vrt. Tuomi & Sarajärvi 2004, 110–114.)

Monivalintakysymysten analyysissa olemme hyödyntäneet myös tilastollista kuvaamista laskemalla eri vastausvaihtoehtojen frekvenssejä. Myös laadullisen analyysin tueksi olemme kuvanneet eri teemoihin vastanneiden lukumääriä. Näitä frekvenssejä ei tule kuitenkaan tässä yhteydessä tulkita tilastollisiksi tuloksiksi, vaan niitä hyödynnetään kuvaavina lukuina, joiden tarkoitus on esitellä aineistoa ja temaattisten kokonaisuuksien yleisyyttä.

MUUTOKSET RAHAPELIKÄYTTÄYTYMISESSÄ

Rahapelejä voidaan pitää ”sattumanvaraisina riskeinä”, jotka ilmenevät henkilökohtaisina valintoina ja subjektiivisina kulutusmieltymyksinä, ja jotka ovat ajallisesti erityisiä, luokkasidonnaisia, sisäisiä ja kuluttajan vastuulla (Young 2010, 265). Tämä näkyy myös tutkimustuloksissamme, jotka heijastavat vastaajien rahapelivalintoja ja -mieltymyksiä koronapandemian aiheuttaman poikkeustilan aikana. On mahdollista, että poikkeustilan myötä rahapelaamiseen liittyvät riskit ovat saattaneet muuttua erityisesti tartuntavaaran, kaventuneen rahapelivalikoiman ja vapaa-ajan tasolla.

Aloitamme laadullisen analyysin taustoitukseksi esittelemällä tilaston koronapandemian vaikutuksista vastaajien rahapelikäyttäytymiseen ja -valintoihin perustuen EHYT ry:n keräämiin vastauksiin. Tämän jälkeen esittelemme analyysimme tulokset hyödyntäen vastaajien avovastauksia sitaattien muodossa.

EHYT ry:n kyselylomakkeessa vastaajilta kysyttiin, mitä rahapelejä he olivat pelanneet viimeisten 12 kuukauden aikana ennen koronaviruksen aiheuttamaa poikkeustilaa, ja mitä rahapelejä he olivat pelanneet sen jälkeen. Kuviossa 2 on eroteltu rahapelaajien vastaukset sen mukaan, mitä rahapelejä he ovat ilmoittaneet pelanneensa ennen poikkeustilaa ja poikkeustilan aikana rahapelivalikoiman ollessa suppeampi. Kuten kuviosta voidaan nähdä, vastaajat olivat pelanneet eniten lottopelejä, raaputusarpoja ja raha-automaattipelejä ennen poikkeustilan alkamista. Poikkeustilanteen aikana pelaamattomien määrä oli kasvanut ja kaikkien rahapelien pelaaminen oli vähentynyt, paitsi nettipokerin kohdalla.

EHYT ry:n suomen- ja ruotsinkielisen kyselyn (N=465) vastaajista 364 vastasi kyselyyn rahapelaajana, 38 rahapelaajan läheisenä sekä 57 rahapelaajana ja läheisenä. Kuusi vastanneista ei halunnut nimetä itseään rahapelaajaksi tai läheiseksi. Kuvioon on otettu mukaan ainoastaan rahapelaajana tai sekä rahapelaajana että läheisenä vastanneiden vastaukset (kuvion N=421).

Aineiston perusteella rahapelaaminen vaikuttaa vähentyneen kaikkien rahapelituotteiden osalta poikkeustilan aikana, ja pelaamattomien osuus on myös kasvanut. Toisaalta luvut eivät ole täysin verrannollisia, sillä koronakevään aikaista rahapelaamisaktiivisuutta verrataan edeltävän 12 kuukauden aikaiseen rahapelaamiseen. Havainto on kuitenkin linjassa myös EHYT ry:n ja Taloustutkimuksen (2020) toteuttaman kyselytutkimuksen (N= 1004) kanssa: tutkimustulosten mukaan rahapelaamisen yleisyys oli vähentynyt ja rahapeleihin kulutettu rahamäärä oli pienentynyt poikkeustilan aikana.

Muutokset rahapelitarjonnassa ja -aktiivisuudessa saattavat vaikuttaa myös rahapelaamiseen liittyviin riskeihin. Eri tutkimukset ovat osoittaneet, että etenkin nopea- ja jatkuvarytmiset rahapelit kuten raha-automaattipelit ja internetissä toimivat raha-automaatti- ja kasinopelit ovat korkean riskipotentiaalin

KUVIO 2. VASTAAJIEN RAHAPELAAMISAKTIIVISUUS ENNEN POIKKEUSTILAA JA SEN JÄLKEEN (EHYT RY:N KYSELYAINEISTO 2020, N=421)

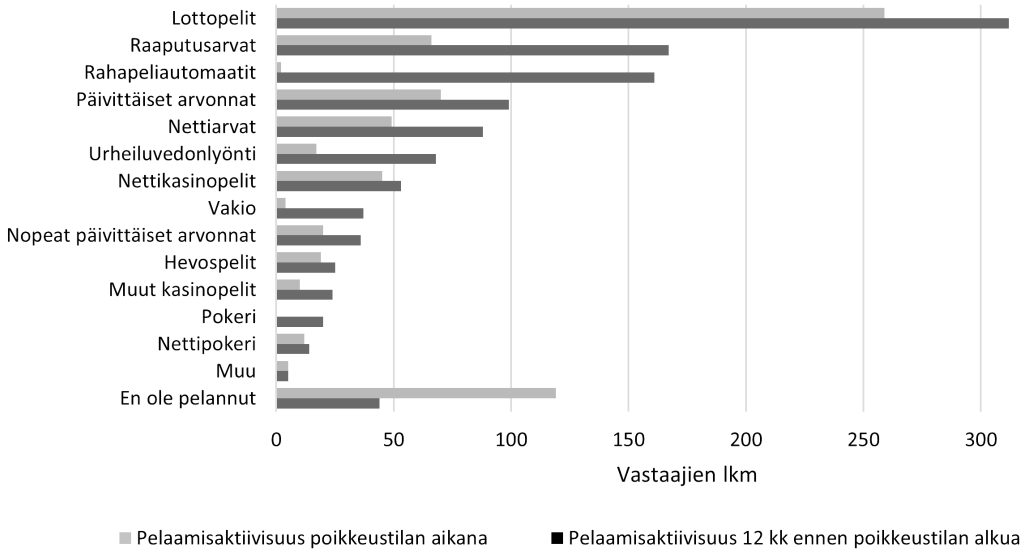

rahapelejä. Sekä väestötutkimusten että rahapelien riskipotentiaalia mittaavien mallien perusteella eniten pelihaittoja aiheuttavia rahapelejä ovat raha-automaattipelit sekä internetissä toimivat kasinopelit, urheiluvedonlyönti ja kasinoiden pöytäpelit (esim. Salonen ym. 2020). Rahapelaamisen siirtyminen internetiin olisikin saattanut kärjistää ongelmapelaamista (vrt. Håkansson 2020; Marionneau & Lerkkanen 2020). Lisäksi infektioriskin on aiemmassa tutkimuksessa esitetty luovan pelkoa ja ahdistusta, jotka saattavat osin purkautua rahapelaamisena eli toisentyyppisinä (terveys) riskeinä (Håkansson ym. 2020). Tämän tutkimusaineiston perusteella ei kuitenkaan ole viitteitä siitä, että rahapelaajat olisivat tällä tavoin muuttaneet selkeästi rahapelikäyttäytymistään tai siirtyneet fyysisistä rahapeleistä internetin rahapeleihin. Vaikuttaakin siltä, että nämä riskit eivät realisoituneet koronakevään aikana.

INFEKTIORISKIN PELKO

Ilma- ja kosketuspintavälitteisesti leviävän viruksen tartuntariski on korkea sisätiloissa sijaitsevissa pelipaikoissa, joissa käsitellään samoja laitteita ja välineitä toisten rahapelaajien kanssa. Virukset sairastuttavat monistamalla itseään (van Loon 2002, 123). van Loon (2002, 125) on tutkinut terveysriskejä ja etenkin tartuntatauteja, ja todennut niiden olevan rinnastettavissa saastumiseen, sillä molemmat ovat teoreettisesti ihmisen aiheuttamia epävarmuustekijöitä. Toisin sanoen taudinaiheuttajat, eli patogeenit, vastaavat ihmisten haluun muokata ympäristöä. Tämä vaikuttaa myös siihen, miten epidemioita voidaan hallita ja ymmärtää. Epidemiat eivät ole ulkopuolelta tuleva uhka, vaan niihin tulisi suhtautua refleksiivisesti ja niiden syntyperää tulisi ymmärtää. (van Loon 2002, 125.)

Tästä huolimatta useisiin patogeeneihin suhtaudutaan yhä kuin hallittavissa olevaan luontoon: terveysuhkia pyritään hallitsemaan

tieteen keinoin rokotuksilla, lääkityksillä ja desinfioinnilla. Monien tautien kohdalla yhä steriilimpi ympäristö on vähentänyt luonnollista vastustuskykyä ja jopa lisännyt tautien tappavuutta. Riskin hallinta saattaa siis myös lisätä riskiä. (van Loon 2002, 28–29.) Riskiyhteiskunnassa patogeenien täydellinen poistaminen ei ole mahdollista (van Loon 2002, 23). Tämä on ollut totta myös koronavirusepidemian aikana. Virusta ei ole ollut mahdollista kokonaan poistaa, mutta tartuntariskiä on pyritty hillitsemään. Infektioriskin hallitsemiseksi pelipaikkoja ja rahapelilaitteita suljettiin keväällä laajasti sekä Suomessa että ulkomailla, mutta joissakin maissa, kuten Ruotsissa käytettiin myös muita hallintakeinoja. Esimerkiksi rahapelaajien määrää pelitiloissa rajattiin, siivoamista tihennettiin ja tiedottamista pandemiasta lisättiin (*Chaire de recherche sur l'étude de jeu* 2020; Ghaharian & Bernhard 2020).

Aineistossa rahapelien infektioriskiä käsiteltiin kysymyksissä, jotka koskivat rahapelaajien kokemuksia ja näkemyksiä liittyen rahapeliautomaattien, pelipaikkojen ja myös hoitopalveluiden sulkemiseen. Suomessa käytettyä strategiaa infektioriskin hillitsemistä pelimahdollisuuksia rajoittamalla ei kyseenalaistettu avovastauksissa. Niissä käsiteltiinkin yllättävän vähän infektioriskin teemaa, mutta infektioriskin pelosta löytyy silti esimerkkejä.

Koronaviruksen leviäminen on asettanut vastaajat tilanteeseen, jossa yhtäältä heidän rahapelaamistaan on vähentänyt muun muassa rahapeliautomaattien sulkeminen, mutta toisaalta myös heidän oma suhtautumisensa koronaviruksen kaltaiseen terveysriskiin. Tilanteessa yhdistyvät vastaajien pelko ”fyysistä oireista” (kuten tartunnan aiheuttamista oireista ja sairastumisesta), mutta myös heidän ”käyttäytymisensä, elämäntyylinsä ja sosiaaliset olosuhteensa” (kuten rahapelaaminen, kaupassa käynti ja muiden ihmisten kohtaaminen) (Nettleton & Gustafsson 2006, 109). Erilaiset oireet, merkit oireista, lääketieteelliset tutkimukset viruksista ja sairaudet (epidemiat ja pandemiat) voivat yhdistyä loputtomaksi riskien ketjuksi yksilöiden mielissä (vrt. Armstrong 2006, 117):

> *En uskalla mennä kioskille, eivätkä rahapeliautomaatit ole auki.*
>
> *Ärsyttävää, mutta toisaalta en varmasti uskaltaisi kuitenkaan mennä pelaamaan rahapeliautomaatteja koronatartuntavaaran takia.*

Koska rahapeliautomaatit ja pelisalit ovat olleet suljettuina vastausaikana, riski sairastua koronavirukseen on liitetty enemmänkin liikkumiseen muiden ihmisten parissa ja tartunnan saamiseen kosketuksen välityksellä. Vastaajat ovat tehneet henkilökohtaisen päätöksen suojella itseään tartuntavaaralta muuttamalla käyttäytymistään ja säätelemällä liikkumistaan. Toisin sanoen vastaajat ovat omaksuneet terveysriskin hallinnan tärkeät päämäärät, joilla yksilöitä ohjataan välttämään tartuntoja (Kaisto & Pyykkönen 2010, 11). Yksilöt kuulevat riskeistä ja ottavat niistä selvää, mutta tässäkin on mahdollista, että jotkut väestöryhmistä ovat tietoisempia ja paremmin ajan tasalla erilaisista riskeistä kuin toiset (Beck 2008, 94–95).

Vastaajien yksimielisyys pelipaikkojen sulkemisen tarpeellisuudesta on jopa yllättävää, sillä vastaavanlaista vähennystä rahapelitarjonnassa ei ole nähty aiemmin Suomessa. Tulokseen saattaa kuitenkin vaikuttaa se, että kyselyyn on mahdollisesti valikoitunut vastaajajoukko, jolla on ollut jo valmiiksi vahvoja näkemyksiä rahapelitarjonnasta Suomessa. Infektion riski näyttäytyi siis poliittisesti, mutta myös rahapelaajien näkemyksissä jopa vakavampana kuin esimerkiksi rahapelaamisen aiheuttamat haittariskit, jotka eivät ole aiheuttaneet vastaavanlaisia rahapelitoiminnan rajoittamiseen liittyviä toimia.

TALOUDELLISEN TURVALLISUUDEN TUNTEEN SÄILYTTÄMINEN

Koronatartuntojen leviämisen myötä yleistyneet YT-neuvottelut, lomautuksen uhka tai lomautus ja irtisanomisen pelko saivat vastaajat miettimään myös omaa rahapelaamistaan. CEACG:n toteuttamassa kyselyssä tiedusteltiin vastaajilta, olivatko he kokeneet koronakevään aikana työttömyyttä tai lomautuksia. Vastaajista (N=121) 10 prosenttia oli kokenut näitä muutoksia. Lisäksi 32 prosenttia vastaajista oli siirtynyt etätöihin ja neljännes heistä koki huolta omasta toimeentulostaan. Poikkeustila, jonka koronavirus on luonut rahapelitoimintaan, on todellisuudessa koko suomalaista yhteiskuntaa koskettava. Taloudellinen epävarmuuden tila, jossa rahapelaajat elävät muiden kansalaisten tavoin, vaikuttaa rahapelikäyttäytymisen ohella rahapelaajien ja heidän läheistensä arkielämään. Koronaviruksen lamaannuttamissa yhteiskunnissa kyse ei ole enää ”perimmäisten päämäärien ja tarkoitusten rationaalisuudesta” vaan ”tarkoittamattomista sivuvaikutuksista”, kuten riskeistä, vaaroista, yksilöllistymisestä ja globalisoitumisesta (Eräsaari 1996, 164).

Etenkin ansiotulojen vaarantuminen sai jotkut vastaajista joko lopettamaan rahapelaamisen tai vähentämään sitä, kun taas toiset lisäsivät rahapelaamistaan toivoen parantavansa taloudellista tilannettaan.

> *YT-neuvottelut ja lomautus toisesta työstä ovat vetäneet talouden tiukille. Ei ole ollut rahaa pelata, kun ei ole voinut jättää perhettä ilman ruokaa!*

> *Olen paremmin muistanut lotota taatakseni taloudellisen turvallisuutemme.*

Rahapelaaminen on yhdistetty aiemmissa tutkimuksissa eriarvoisuuteen ja alempaan tulotasoon (esim. Mazar ym. 2018). Koska pienituloiset kuluttavat suhteessa suuremman osan tuloistaan rahapeleihin kuin hyvätuloiset, rahapelaaminen sekä lisää että luo tuloeroja (Sulkunen ym. 2019). Aiemmat tutkimukset ovat myös osoittaneet, että taloudellisten vaikeuksien lisääntyminen on yhteydessä lisääntyvään ongelmapelaamiseen (ks. Håkansson ym. 2020). Tämäkään riski ei kuitenkaan vaikuta realisoituneen koronakevään aikana, sillä vain pieni osa rahapelaajista oli lisännyt peleihin käyttämänsä rahan määrää.

Riskiä on mahdollisesti hillinnyt sisäministeriön asetusmuutoksen myötä Veikkauksen internetissä tarjoamille nopearytmisille rahapeleille asetetut uudet määräaikaiset tappiorajat (Valtioneuvosto 2020a). Koska rahapelaaminen voidaan nähdä keinona rikastua ja riskinä köyhtyä, erilaisten pelirajoitusten asettaminen voi olla keino välttää köyhtymisen riski. Sisäministeriön asetusmuutos voidaan ymmärtää hallinnan keinona, jolla ennaltaehkäistään yhtäältä rahapelaamisen siirtymistä pelipaikoista internetiin ja toisaalta rahapelaamisen haitallisuuden lisääntymistä. Asetusmuutos määräaikaisine tappiorajoineen kuvastaa tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottua suhtautumista rahapelaamiseen ja siihen kytkeytyvään riippuvuuteen (Raento & Tammi 2013, 14). Se pohjautuu vahvalle oletukselle, että suomalaisten rahapelaaminen tulisi siirtymään internetiin.

Rahapeliautomaattien ollessa suljettuina osa vastaajista huomasikin voivansa käyttää rahansa myös muuhun kuin pelaamiseen kuten ruokaan tai laittamalla ne säästöön. Rahaa on ollut ylipäätään enemmän käytettävissä. Rahapeliautomaattien sulkeminen onkin helpottanut monen etenkin aiemmin paljon pelanneen elämäntilannetta. Samalla kun rahaa on jäänyt säästöön, myös tarve pelata on vähentynyt.

> *Koronavirus on vähentänyt pelaamistani ja nyt rahaa jää muuhun elämiseen. Ei tarvitse enää niin tarkkaan laskea ruokarahoja.*

> *Kauppojen pelikoneiden ollessa suljettuina, pelaamiseni on vähentynyt 90 prosenttia. Olen pelannut internetissä pari kertaa, mutta ajallisesti ja rahallisesti huomattavasti vähemmän. Himo pelata on kadonnut pitkälti.*

Vastaajan mainitsemaa himoa, kuten toiminnallista riippuvuutta, voidaan pitää ”yhteiskunnallisten olosuhteiden, yksilön tilanteen ja ominaisuuksien sekä ihmisten omien mielipiteiden ja toiminnan mukaan muotoutuvana ilmiönä” (Koski-Jännes ym. 2013, 72). Rahapelaamisen vähentyminen ja pelihimon kuihtuminen poikkeustilan myötä ovat myönteisiä tapahtumia erityisesti niille vastaajille, joille rahapelaaminen on aiheuttanut aiemmin taloudellisia haittoja ja vienyt näiden aikaa muilta elämänalueilta. Häviämisen riskin hallinta on saattanut olla aiemmin vastaajille hankalaa, mutta rahapelien saatavuuden rajoittaminen on muuttanut heidän suhtautumistaan rahankäyttöön, kulutukseen ja rahapelaamiseen.

Taloudellisesta näkökulmasta katsottuna koronapandemia on aiheuttanut vastaajille uhkaavan tilanteen. Etenkin tulotason romahtaessa henkilön voidaan ajatella kokevan ”riippumattomuutensa menettämisen” (Beck 2008, 98), joka on johtunut koronapandemiaan liittyvistä suosituksista ja sen aiheuttamista turvatoimenpiteistä esimerkiksi erilaisissa yrityksissä. Tämä tulotason aleneminen on saattanut olla osasyy myös vähentyneeseen rahapelikulutukseen, mutta ehkä vielä tärkeämpi syy on ollut pelimahdollisuuksien väheneminen ja kulutusrajojen alentaminen. Tässä voi olla kyse ”valintojen näennäisyydestä”, joka saa yksilöt luulemaan valintojen olevan vapaaehtoisia ja omia, kun todellisuudessa valinnat ovatkin annettuja ja vaihtoehdot rajattuja (Salasuo 2013, 122).

RAHAPELAAMINEN ELINKEINONA JA HARRASTUKSENA

Työttömyyden riski tai uhka ei koskettanut ainoastaan niitä vastaajia, joilla rahapelaaminen kuului vapaa-ajan piiriin. Pieni osa vastaajista näki myös itse rahapelaamisen, ja etenkin urheiluvedonlyönnin tai pokerin, elinkeinona tai hyvin suurena osana omaa elämää. Nämä vastaajat ottivat voimakkaasti kantaa juuri urheiluvedonlyönnin ja pokerin tarjontaan koronakevään aikana. Niille, joille rahapelaaminen on elinkeino ja tärkeä harrastus, riskinotto voi näyttäytyä positiivisena, jännityksen ja onnistumisen muotona (Lupton 2013, 204).

Urheiluvedonlyöjien kohdalla koronapandemia merkitsi sitä, että urheilutapahtumia ei järjestetty tai otollisia vedonlyöntikohteita ei ollut tarjolla kyselyihin vastaamisen aikoihin. Urheiluvedonlyönti ei ole pelkkää rahapelaamista internetissä ja livenä, vaan siihen liittyy myös urheilutapahtumien seuranta, teknologian langaton käyttö ja kiinnostus e-urheiluun (Winters & Derevensky 2019).

> *Työni eli elantoni on käytännössä keskeytynyt kokonaan, koska urheiluvedonlyönti on suurilta osin tauolla koronan takia.*

Vedonlyönnin harrastajat vähensivät niin ikään rahapelaamistaan urheilutapahtumien loppumisen takia. Muutama heistä siirtyi kuitenkin myös pelaamaan jotain muuta rahapeliä, kuten nettikasinopelejä tai uudentyyppisiä vedonlyöntimahdollisuuksia. Myös Isossa-Britanniassa on havaittu, että samalla kun internetissä tapahtuva rahapelaaminen väheni kokonaisuudessaan keväällä 2020, raha-automaattipelien pelaaminen ja vedonlyönti lisääntyivät internetissä (*Gambling Commission* 2020). Vedonlyönti elinkeinona voi tuottaa samanlaisen tunteen kuin mikä tahansa työ, joka tuottaa tekijälleen ”turvallisuuden tunteen ympäröivässä epävarmuuksien maailmassa” (Salasuo 2013, 122). Koska urheilutapahtumia ei enää voinut seurata samalla tavalla kuin aiemmin, jotkut olivat siirtyneet seuraamaan Euroopan ulkopuolella pelattavia jääkiekkopelejä tai e-urheilutapahtumia.

> *Vähemmän pelattavia kohteita. NHL ja kaikki Euroopan liigat ovat poissa. Onneksi Valko-Venäjällä ja Tadžikistanissa pelataan. Ne, jotka eivät pelkää koronaa, elävät elämäänsä onnellisina.*

Vedonlyöntikäyttäytymiseni on maanistunut, kun tarjolla on lähinnä elektronisen urheilun kohteita. E-urheilu on kiinnostanut alun perinkin. Vedonlyöntiin ja kohteiden jännittämiseen pelistriimien äärellä menee useita tunteja vuorokaudessa.

Elektronisen urheilun suosio on herättänyt monet rahapeliyhtiöt tarjoamaan erilaisia e-urheiluun liittyviä vedonlyöntikohteita (Greer ym. 2019). Vaikka tutkimustietoa on vasta varsin vähän, e-urheilukohteista vetoa lyövät pelaajat saattavat osallistua vedonlyöntiin useammin ja intensiivisemmin kuin muihin rahapeleihin sekä altistua rahapeliongelmien kehittymiselle (Greer ym. 2019, 139–140).

Pokeri on toinen rahapeli, jota tutkimusaineistossa pelattiin tai oli pelattu ammattimaisesti tai elinkeinon muotona. Kuten vedonlyönnissä urheilutapahtumien loppuminen, pokerissa pelaaminen siirtyi internetiin, koska kasinolla se ei enää ollut koronapandemian takia mahdollista.

Olen pokeriammattilainen, joten koronapandemia on vaikuttanut siten, että olen tehnyt enemmän töitä (eli pelannut pokeria).

Olen pelannut paljon enemmän pokeria viime kuukausina, minkä takia tulot ovat olleet korkeammat kuin ennen koronapandemiaa.

Pokerin harrastajien kohdalla pelaaminen on saattanut myös lisääntyä, koska heillä on ollut enemmän vapaata aikaa pelata tai ansiotyön menetys on voinut johtaa paluuseen pokerin pariin. Ranskassa tehty tuore tutkimus koronapandemian vaikutuksista rahapelaamiseen (OFDT 2020) osoitti, että juuri pokerin osalta koronarajoitukset ovat kasvattaneet huomattavasti markkinoita. Ranskassa nettipokerin kulutus oli koronakevään aikana peräti kaksinkertaistunut.

Kuten Frans Mäyrä (2013, 164) toteaa yhteiskunnassa tapahtuneesta kulttuurisesta muutoksesta, ”pelit eivät ole enää muusta todellisuudesta erotettava ja säänneltävä elämänalue vaan asennoitumisen ja toiminnan tapa, joka on avoinna lähes kaikkialla ja kaiken aikaa.” Vaikka ammattimaisesti urheiluvedonlyöntiin ja pokeriin suhtautuvien osuus on sekä yhteiskunnan tasolla että tässä tutkimusaineistossa vähäinen, tämä havainto kuitenkin osoittaa, että koronavirukseen liittyvillä toimilla on ollut myös yllättäviä vaikutuksia, jotka saattavat muodostua myös riskeiksi.

MARKKINOINTI JA MAINONTA

Vähentyneen rahapelikulutuksen ja kutistuvien tuottojen myötä rahapeliyhtiöiden on pelätty panostavan markkinointiin ja mainontaan entistä vahvemmin ja pyrkivän tätä kautta rekrytoimaan rahapelaajia myös internetin rahapelivalikoiman pariin. Aiemmat pohjoismaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että rahapelien mainonta voi lisätä henkilöiden kiinnostusta rahapelaamiseen ja heidän tietoisuuttaan rahapeleistä ja rahapeliyhtiöistä (Binde & Romild 2019). Rahapelimainonnan on havaittu olevan erityisen tehokasta tilanteissa, joissa markkinat eivät ole saturoituneet ja uusia rahapelaajia on mahdollista houkutella rahapelien pariin (Binde 2014). Toisaalta internetin kautta välittyvä kohdennettu markkinointi on erityisen ongelmallista ja se saattaa helposti johtaa rahapelaajien kohdalla repsahduksiin ja liialliseen rahapelien pelaamiseen (Sulkunen ym. 2019). Markkinointiin liittyviä riskejä on pyritty hallitsemaan esimerkiksi *European Gaming and Betting Association* -järjestön julkaisemilla pelisäännöillä, joissa kehotetaan pelitarjoajia maltilliseen ja vastuulliseen mainontaan (*European Gaming and Betting Association* 2020).

Tutkimusaineistomme vastaajista valtaosa oli sitä mieltä, että rahapelien markkinointi oli vähentynyt tai pysynyt ennallaan, vaikka osan mielestä se oli myös lisääntynyt. Aiheesta kysyttiin sekä CEACG:n että EHYT ry:n kyselyissä. Kysymyksiin vastanneista (N=371) 26 prosenttia oli sitä mieltä, että mainonta oli

myös Suomessa hieman vähentynyt tai pysynyt ennallaan, kun taas 10 prosenttia vastaajista katsoi mainonnan lisääntyneen. Loput vastaajista eivät osanneet tai halunneet ottaa kysymykseen kantaa. Tulos on linjassa Iso-Britannian *Gambling Commissionin* (2020) havaintojen kanssa: rahapelaajat olivat nähneet suunnilleen saman verran tai jopa hieman vähemmän rahapelimainoksia poikkeustilan aikana.

Sen sijaan kyselyihin vastanneet tekivät eroa sen suhteen, oliko kyse Veikkauksen vai ulkomaisten rahapeliyhtiöiden mainonnasta. Useimmat mainontaa enemmän havainneista vastaajista olivat huomanneet juuri ulkomaisten rahapeliyhtiöiden lisänneen mainontaa internetissä tai televisiossa:

> *En ole aikaisemmin kiinnittänyt huomiota, mutta joillakin tv-kanavilla tulee jatkuvasti nettipelimainoksia.*

> *Se on mielestäni lisääntynyt. Varsinkin ulkomaalaisten rahapelifirmojen sosiaalisessa mediassa oleva mainonta on ollut aktiivista.*

Koska kyse on vastaajien omista kokemuksista, taustalla saattaa olla lisääntynyt mainonta, mutta myös lisääntynyt aika kotona viihdetarjonnan parissa. Isossa-Britanniassa on havaittu, että rahapelejä pelaavat henkilöt ovat viettäneet koronaviruksen aiheuttaman poikkeustilanteen aikana enemmän aikaa myös muilla verkkosivustoilla ja televisiota katsellen kuin muut aikuiset (*Gambling Commission* 2020). Vastaavasti tämän tutkimusaineiston avovastauksissa saattaa heijastua television tai internetin parissa vietetyn ajan kasvaminen, jolloin myös tietoisuus mainonnasta on lisääntynyt:

> *Olen ehkä ehtinyt katsoa telkkaria pikkuisen enemmän ja huomannut järkytykseksi kokonaisen kanavan, jolta ei tule muita kuin rahapelimainoksia. Se ihmetyttää. En ole varma, kuinka paljon muilta kanavilta niitä näkyy, mutta kokonaisuutena aika paljon. En tiedä, onko se lisääntynyt, vai näenkö vain enemmän.*

Muutamat vastaajat olivat havainneet myös lisääntynyttä Veikkauksen mainontaa niin televisiossa, radiossa, sosiaalisessa mediassa kuin kaupoissa. Myös eräänlaiseksi piilomainonnaksi koettu mediakeskustelu Veikkauksen sekä sen edunsaajien asemasta herätti huomiota. Suurin osa vastaajista kuitenkin koki, että Veikkauksen näkyvyys mediassa ja katukuvassa oli vähentynyt tai ainakin pysynyt ennallaan. Tämän taustalla ei ollut ainoastaan suoranaisen markkinoinnin vähentyminen, vaan myös Veikkauksen näkyvän pelitarjonnan vähentyminen infektioriskin välttämisen vuoksi:

> *Kauppojen rahapeliautomaattien kiinni meneminen on hiljentänyt kauppojen aulatiloja.*

> *Veikkausten arpojen mainokset kassoilta ovat poistuneet pleksilasien asentamisen myötä. Porukkalottojen tyrkyttäminen Veikkausten tuotteiden oston yhteydessä on loppunut.*

Havaittua Veikkauksen mainontaa pidettiin kuitenkin yleisellä tasolla yhtä ongelmallisena kuin ulkomaisten rahapeliyhtiöiden mainontaa sen yleisyyden ja monimediaisuuden takia. Vastaajat kertoivat havainneensa Veikkauksen mainontaa niin kadulla, radiossa, televisiossa kuin internetissä sähköpostin ja sosiaalisen median kautta. Veikkauksen jatkuvaa mainontaa kuvattiin jopa iljettäväksi ja kaksinaamaiseksi:

> *Jos mainonta olisi edes lainmukaista, niin siitä pääsisi eroon kokonaan. On se kumma, kun Veikkauksen ei tarvitse noudattaa edes itsellensä tehtyjä lakeja, vaan kaikkea katsotaan sormien läpi. Herraskerhot ovat hädässä, kun köyhiltä ei saa enää vietyä entiseen malliin viimeisiäkin pennosia.*

Veikkauksen oman mainonnan mahdollinen väheneminen ei kuitenkaan välttämättä johdu

niinkään koronapandemiasta kuin Veikkauksen ympärillä jo edellisenä vuonna velloneesta kohusta (ks. Järvinen-Tassopoulos 2020). Keväällä 2019 Veikkauksen mainoskampanjat herättivät kriittistä julkista keskustelua, jonka seurauksena Veikkaus ilmoitti syyskuussa 2019 vähentävänsä huomattavasti markkinointiaan (Veikkaus 2019). Toisaalta on myös mahdollista, että ongelmallisesti rahapelejä pelaavat henkilöt ovat herkempiä huomaamaan rahapelimainoksia kuin pelaamattomat henkilöt (Binde & Romild 2019).

SULJETUT RAHAPELIAUTOMAATIT

Rahapeliautomaattien sulkeminen herätti useassa vastaajassa hyväksyntää. EHYT ry:n kyselyaineistossa tiedusteltiin, pitäisikö automaatit pitää suljettuina vai avata uudelleen poikkeustilan jälkeen. Monivalintakysymykseen vastanneista (N=457) 41 prosenttia toivoi hajasijoitettujen automaattien pysyvän suljettuina myös koronakevään jälkeen ja 26 prosenttia vastaajista halusi niiden avautuvan. Loput vastaajat eivät osanneet ottaa kysymykseen kantaa.

Koronakevään kokemuksia kartoittaneiden avovastausten tarkempi analyysi paljasti, että rahapeliautomaattien sulkeminen ja kiinni pitäminen herätti kannatusta etenkin siksi, että niiden rahapelejä pelaavien ei tarvinnut enää kantaa huolta omasta rahapelaamisestaan ja rahapelikulutuksestaan, vaan he saattoivat olla pelaamatta. Toiset vastaajat mainitsivat myös rahapeliriippuvaiset ja totesivat rahapeliautomaattien sulkemisen olevan näiden kannalta hyvä asia.

> *On antanut uskomattoman vapauden tunteen, kun joka kauppareissulla ei jyskytä takaraivossa, kun pelit ovat kiinni. Olisipa aina näin.*

> *Se on täysin oikea ratkaisu! Pelikoneet voisi laittaa kokonaan kiinni. Varmasti helpotus monelle peliriippuvaiselle. Heille jää rahaa muuhun käyttöön.*

Riskidiskurssi olettaa yksilöiden kokemuksen riskeistä olevan universaalia ja jättää huomiotta sosiaaliset eroavuudet, kuten etnisyyden ja yhteiskuntaluokan (Lupton 1997, 85). Suomalaisessa kontekstissa rahapelaaminen on arkipäiväistynyt, koska rahapeliautomaatteja on hajasijoitettu liiketoimitiloihin, joissa myydään myös muita rahapelejä (Raento 2011; 2012). Silti kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet, että rahapeliautomaatteja on sijoitettu eri maissa alueille (kuten kaupunkeihin ja maakuntiin), joita erottaa muista alueista esimerkiksi köyhyys ja työttömyys (ks. Selin ym. 2018; Järvinen-Tassopoulos 2020). Osa vastaajista kokikin rahapeliautomaattien sulkemisen vaikuttavan myös liiketilojen pelaaviin asiakasryhmiin. Näiksi asiakasryhmiksi nimettiin eläkeläiset (erityisesti ikääntyneet naiset), työttömät, rahapeliriippuvaiset ja köyhät. Joidenkin vastaajien mielestä kauppojen ja huoltoasemien auloissa oli enemmän tilaa ja kaupassa oli mukavampi käydä ilman rahaautomaattipelaajia.

Rahapeliautomaattien näkyvyys voi lisätä pelipaikan kuten kaupan tai kioskin vetovoimaa. Erilaiset symbolit, logot ja mainokset pelisalin tai liikkeen ulkopuolella kertovat rahapelien saatavuudesta ja tarjonnasta. Näkyvyyden lisäksi kuuluvuus (kuten rahapelikoneiden äänet ja kioskin ravikisoja näyttävä televisio) voi lisätä rahapelaajien ja muiden asiakkaiden (myös alaikäisten) altistumista rahapelaamiselle. (ks. Raento 2011; Järvinen-Tassopoulos 2020.) Rahapeliautomaattien saatavuutta voidaankin pitää eräänlaisena markkinoinnin ja rahapelaamisen normalisaation muotona.

Juuri rahapeliautomaattien sulkeminen on tarjonnut mahdollisuuden pohtia uudelleen rahapeliautomaattien sijoittelua ja jopa kyseenalaistaa niiden paikkaa ruokakauppojen tapaisissa arkiympäristöissä. Jotkut vastaajista uskoivat sulkemisen vähentäneen rahapelaamisesta koituvia haittoja ja ongelmia edellä mainittujen pelaavien asiakasryhmien keskuudessa. Toiset ottivat kantaa hajasijoitukseen

toivoen rahapeliautomaattien siirtoa pois kaupoista ja huoltoasemilta tai niiden sulkemista lopullisesti.

> *Hajasijoitettujen rahapeliautomaattien sulkeminen on peliongelmaisten kannalta loistava asia, sillä kauppojen ei kuulu olla kasinoita. Yksikätiset rosvot (eli rahapeliautomaatit) valvottuihin tiloihin!*

> *Rahapeliautomaattien sulkeminen on mahtava juttu ja näin pitäisi olla pysyvästi. Valvottuja pelisaleja voisi olla jokaisessa isossa kaupungissa.*

On mahdollista, että hajasijoituksesta kirjoittaneet vastaajat olivat tietoisia keväällä 2019 tehdystä kansalaisaloitteesta, jonka tavoitteena oli poistaa rahapeliautomaatit kaupoista, kioskeista ja huoltoasemilta. Vaikka kansalaisaloite ei yltänyt 50 000 allekirjoituksen tavoitteeseensa eikä aloite edennyt hallituksen käsiteltäväksi, Veikkaus ilmoitti syksyllä 2019 poistavansa 3000 hajasijoitettua rahapeliautomaattia. (Järvinen-Tassopoulos 2020.) Lopulta vuoden 2020 aikana rahapeliautomaatteja vähennettiin 8000 kappaletta, ja jatkossa liiketoimipaikoissa voi olla korkeintaan neljä rahapeliautomaattia (Veikkaus 2020a). Toisaalta on myös mahdollista, että vastaajat heräsivät rahapeliautomaattien läsnäoloon vasta niiden sulkemisen myötä. Sulkeminen synnytti avovastauksissa valveutunutta keskustelua hajasijoitettujen rahapeliautomaattien poistamisesta kaupoista, kioskeista ja huoltoasemilta.

Rahapeliautomaattien läsnäolo ja niiden avaaminen uudestaan koettiin riskiksi, joka olisi mahdollisesti vältettävissä. Rahapeliautomaattien poistamista onkin puollettu aiemmissa tutkimuksissa (Selin ym. 2017; Sulkunen ym. 2019; Järvinen-Tassopoulos 2020). Tutkimustulokset esimerkiksi Norjasta ovat osoittaneet, että rahapelihaittoja on mahdollista vähentää merkittävästi rahapeliautomaattien poistamisella (Lund 2009; Rossow & Hansen 2016). Niin ikään Suomessa sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2020 julkaiseman selvitystyön mukaan rahapelihaittojen ehkäisyn kannalta vaihtoehtoina nykyiselle järjestelmälle näyttäytyvät joko rahapeliautomaattien poistaminen puolijulkisista tiloista tai niiden määrän sekä pelien haitallisten piirteiden runsas vähentäminen Norjan mallin mukaisesti (Heiskanen ym. 2020). Rahapeliautomaattien avaaminen saattaa muodostaa myös uusia riskejä lähitulevaisuudessa, ja tämä riski koettiin myös vastaajien parissa merkittävänä.

POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Rahapelaamisen näkökulmasta koronapandemian aiheuttama poikkeustila on siitä erityinen, että rahapelaamiseen liitetty vaarallinen haittatekijä onkin selvä terveysriski, eikä niinkään rahapelaamisen haitallisuuteen liittyvä riski (vrt. häviöiden aiheuttama velkaantuminen). Rahapelipolitiikka koronaepidemian aiheuttaman poikkeustilan aikana paljasti, että infektioriski koettiin yhteiskunnan tasolla vakavammaksi kuin rahapelihaittojen riski. Kuitenkin myös rahapelihaitat aiheuttavat ihmisuhreja ja tuhoavat elämiä (esim. Karlsson & Håkansson 2018). Tämän tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että toisin kuin politiikan tasolla, rahapelaajien omien kokemusten perusteella riskit liittyvät yhä vahvasti juuri rahapeleihin, näiden riskipotentiaaliin ja sen mahdolliseen vähenemiseen pelkän infektioriskin pelkäämisen sijaan.

Tutkimuksemme tarkoituksena on ollut tuottaa ajankohtaista tietoa suomalaisten rahapelaamisesta koronapandemian aiheuttaman poikkeustilan aikana, jolloin Veikkauksen kasino, pelisalit ja hajasijoitetut rahapeliautomaatit pysyivät kiinni. Vastaajat ovat kyselyn aikoihin olleet eri elämäntilanteissa koulutukseltaan, ammatiltaan ja asuinalueeltaan, mutta kuten kaikkia suomalaisia, heitäkin ovat koskettaneet työelämän muutokset (kuten lomautukset ja irtisanomiset), liikkumisen riskit (kuten tartuntavaara) ja etäelämän vaihtoeh-

dottomuus (kuten etätöiden teko, opiskelun siirtyminen verkkoon ja sosiaalisten suhteiden virtualisoituminen).

Analyysissa olemme osoittaneet, että rahapelaaminen vaikutti vähentyneen koronakevään aikana huomattavasti etenkin rahapeliautomaattien ja urheiluvedonlyönnin, mutta melko yllättäen myös muun rahapelitarjonnan osalta. Syyt rahapelaamisen vähentymiseen ovat sisältäneet paitsi pelipaikkojen sulkemisen, mutta mahdollisesti myös taloudellisen epävarmuuden ja vähentyneen markkinoinnin kaltaisia tekijöitä. Tämä on myös rahapelaajien kokemusten mukaan vähentänyt pelihaittojen riskiä, ja etenkin haitallisten rahapeliautomaattien suhteen (vrt. Sulkunen ym. 2019) suuri osa vastaajista toivoi, ettei näitä enää avattaisi.

Tulosten perusteella rahapeliautomaattien ollessa suljettuina rahapelaamisen haittariski pieneni, ja muutos koettiin myönteisenä ja arkea helpottavana. Sittemmin rahapeliautomaatit on taas avattu ja suljettu tartuntavaaran takia eri maakunnissa. Jää nähtäväksi, kuinka rahapeliautomaattien lopulliseen avaamiseen suhtaudutaan koronapandemian loputtua. Tutkimustuloksemme osoittavatkin, että moni vastaajista koki suureksi riskiksi rahapeliautomaattien avaamisen uudelleen. Tämä riski on sittemmin toteutunut, sillä aineiston keruun jälkeen rahapeliautomaatit avattiin hetkellisesti. Kyse on kuitenkin tässä tilanteessa enemmän ongelmasta kuin pelkästä riskiasetelmasta (van Loon 2002).

Sen sijaan muut koronakevääseen liitetyt riskit, kuten rahapelaamisen siirtyminen internetiin, markkinoinnin määrän kasvu tai pelikulutuksen lisääntyminen taloudellisen epävarmuuden vuoksi eivät vaikuta realisoituneen vastaajien kokemusten perusteella, eivätkä ne juuri huolettaneet vastaajia. Rahapelitarjonnan vähentyminen on ennemminkin vähentänyt myös taloudellista riskiä useimpien kohdalla, sillä rahaa on säästynyt arkisiin tarpeisiin kuten ruokaan. Sen sijaan rahapelaamista elinkeinona käyttävien keskuudessa mahdollisuudet ovat kaventuneet.

Pelitarjonnan kaventuminen ja etenkin rahapeliautomaattien sulkeminen ovat muodostaneet myös kansantaloudellisen riskin suomalaiselle hyvinvointiyhteiskunnalle. Vaikka vastaajat eivät ottaneet erityisemmin kantaa Veikkauksen rahapelituottojen laskuun ja sen merkitykseen edunsaajille, kansantaloudellinen riski on mainitsemisen arvoinen. Ennen koronapandemian aiheuttamaa tuottavuuden laskua Veikkaus tuotti yksinoikeusjärjestelmän puitteissa 1,2 miljardia euroa yleishyödyllisiin tarkoituksiin ja valtion budjettiin. Tämä tulonlähde on yhä epävakaammalla pohjalla. Veikkaus on itse arvioinut koronapandemian aiheuttamien poikkeustoimien vähentävän sen tuottoa vuonna 2020 noin 300 miljoonaa euroa (Veikkaus 2020b). Rahapelituottojen vähentyminen merkitsee edunsaajien osuuden pienentymistä (Marionneau & Lähteenmaa 2020). Toisaalta jo ennen koronapandemian leviämistä rahapelikentällä on keskustelu siitä, voisiko edunsaajien toimintaa rahoittaa muilla keinoilla kuin rahapelituotoilla (esim. Heikkilä 2019).

On oletettavaa, että keskustelu rahapelitoiminnan kannattavuudesta Suomessa jatkuu ja asianomaiset tahot kuten hallitus, eduskunta sekä rahapeliasioihin erikoistuneet virkamiehet ja edunsaajat joutuvat kenties pohtimaan vaihtoehtoisia ratkaisuja nykytilanteelle. Niin rahapelaamiseen kuin rahapelitoimintaan liittyy aina riskejä, mutta pandemian aikana suomalaisen yhteiskunnan odotushorisontti on täysin toisenlainen kuin normaalisti. Nykyisyys on oiva hetki toimia tai jättää toimimatta tulevien riskien välttämiseksi (Beck 2008, 61).

Riskiyhteiskuntateorian ja yhteiskuntatieteellisen rahapelitutkimuksen valitseminen teoreettisen viitekehyksen peruspilareiksi on ollut itsessään eräänlainen haaste. Riskiyhteiskuntateoria on osaltaan modernille ja myöhäismodernille yhteiskunnalle ominaista aikalaisdiagnoosia, ei tutkimusteoriaa eikä yleistä teoriaa (Noro 2007). Siksi olemmekin soveltaneet riskin määritelmää ja riskiyhteiskuntateoriaa neoliberalistisissa puitteissa valikoiden, jotta voisimme ymmärtää rahapelaajien arkea

yhteiskunnallisesti merkittävässä ja kansanterveydellisesti haastavassa poikkeustilassa. Tutkimuksen rajoituksena voidaan pitää aineistonkeruuta, joka toteutettiin verkkokyselynä. Verkkokyselyt eivät ole edustavia otoksia väestöstä, vaan ne keräävät vastaajia, jotka ovat aihepiiristä syystä tai toisesta kiinnostuneita tai kokevat aihepiirin omakohtaisesti tärkeäksi. Aineiston perusteella ei siis ole ollut mahdollista vetää tilastollisia johtopäätöksiä, ja tuloksia voidaan pitää lähinnä suuntaa-antavina (ks. Kinnunen & Mäyrä 2012).

Avovastauksia voidaan pitää pikemmin jonkin asian tai tematiikan konkretisoivina keinoina tai niitä kuvailevina kannanottoina (vrt. Törrönen & Härkönen 2016). Tutkimusaineistomme avovastaukset olivatkin sekä kommentteja, kokemuksia että mielipiteitä. Vaikka yksittäiset vastaukset olivat useimmiten yhden lauseen pituisia, yhdessä tutkimusaineistona ne kuitenkin heijastivat vastaajien elämäntilannetta, pelkoja, toiveita, epätietoisuutta ja kannanottoja. Tätä laadullista tutkimusta olisi hyvä jatkaa rahapelaajien ja läheisten haastatteluilla, joiden tarkoituksena olisi kerätä tarkempaa tietoa poikkeustilan aiheuttamista riskeistä, rahapelikulutuksesta ja rahapeliautomaattien avaamisen mahdollisista vaikutuksista haastateltavien elämään. Nähtäväksi jää, palautuuko rahapelaamisen haitallisuus samalle tasolle kuin ennen poikkeustilaa, ja minkälaisena rahapelien markkinointi jatkuu. Koronapandemia ei ole laantunut ja on mahdollista, että sen vaikutukset ovat kauaskantoisempia rahapelaajien elämään kuin alun perin on kuviteltu.

KIRJALLISUUS

Armstrong, David (2006) "The Rise of Surveillance Medicine". Teoksessa Sarah Nettleton & Ulla Gustafsson (toim.) *The Sociology of Health and Illness Reader.* Polity Press, Cambridge & Malden, s. 112–118.

Beck, Ulrich (2008) La société du risque. Sur la voie d'une autre modernité. Éditions Flammarion, Paris.

Binde, Per (2014) Gambling advertising: A critical research review. The Responsible Gambling Trust, London.

Binde, Per & Romild, Ulla (2019) "Self-Reported Negative Infuence of Gambling Advertising in a Swedish Population-Based Sample." *Journal of Gambling Studies* 35, 709–724. https://doi.org/10.1007/s10899-018-9791-x

Bourdin, Alain (2003) "La modernité du risque". *Cahiers internationaux de Sociologie* 114:1, 5–26.

Caillois, Roger (2003) *Les jeux et les hommes: Le masque et le vertige. Édition revue et augmentée.* Éditions Gallimard, Paris.

Chaire de recherche sur l'étude du jeu (2020) *COVID-19 et jeux de hasard et d'argent : Impacts, transformations et réflexions.* Université Concordia, Montréal.

Cosgrave, James (2006) "Editor's introduction : Gambling, risk, and late capitalism". Teoksessa James Cosgrave (toim.) *The Sociology of Risk and Gambling Reader.* Routledge, New York & London, s. 1–24.

EHYT & Taloustutkimus (2020) Poikkeustilan aiheuttamat muutokset rahapelaamisessa. https://ehyt.fi/wp-content/uploads/2020/08/Taloustutkimus_Muutokset-rahapelaamisessa_Raportti_04_2020_s.pdf, 25.8.2020.

Eräsaari, Risto (1996) "Mitä on 'refleksiivinen modernisaatio'?". Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.) *Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset.* Gaudeamus, Helsinki, s. 155–181.

Eräsaari, Risto (1997) "Mitä riskin käsitteellä organisoidaan?" Teoksessa Pirkkoliisa Ahponen (toim.) *Riskikirja. Uhat, mahdollisuudet ja asiantuntijuus epävarmuuden yhteiskunnassa.* Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 9. SoPhi, Jyväskylä, s. 67–89.

Eräsaari, Risto (2002) *Kuinka turvaton on riittävän turvallinen?* Polemia-sarjan julkaisu 46. Kunnallisalan kehittämissäätiö KAKS, Helsinki.

European Gaming and Betting Association (2020) Covid-19: European gambling associations issue guidance on safer online gambling and responsible advertising. https://www.egba.eu/news-media/coronavirus/, 10.11.2020.

Gambling Commission (2020) "COVID-19 and its impact on gambling: what we know so far." https://www.

gamblingcommission.gov.uk/newsaction-and-statistics/Statistics-and-research/Covid-19-research/Covid19-and-its-impact-on-gambling-%E2%80%93-what-we-know-so-far.aspx, 25.8.2020.

Ghaharian, Kasra & Bernhard, Bo (2020) "Sweden's Casino Cosmopol stayed open during the pandemic: What can we learn?". *UNLV Gaming Research & Review Journal* 24:2, 1–5.

Greer, Nancy, Rockloff, Matthew, Browne, Matthew, Hing, Nerilee & King, Daniel L. (2019) "Esports Betting and Skin Gambling: A Brief History". Journal of Gambling Issues 43, 128–146.

Harrikari, Timo (2008) Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Julkaisuja 87. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki.

Heikkilä, Tiina (2019). "Mistä rahat edunsaajille, jos Veikkauksen tuki ehtyy?" https://alusta.uta.fi/2019/10/30/mista-rahat-kansalaisyhteiskunnalle-jos-veikkauksen-tuki-ehtyy/, 25.8.2020.

Heiskanen, Maria, Hellman, Matilda, Jaakkola, Tapio, Kinnunen, Jani, Levitski, Andres, Lerkkanen, Tuulia, Marionneau, Virve, Oksanen, Atte, Pajula, Mari & Salonen, Anne (2020). *Rahapeliautomaattien ja automaattipelien haittojen hallinta: Rahapelien toimeenpanosta aiheutuvien haittariskien ja haittojen arviointiryhmän ohjauksessa tehty selvitys.* Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Håkansson, Anders (2020). "Changes in gambling behavior during the COVID-19 pandemic: A web survey study in Sweden". *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17:11, 4013.

Håkansson, Anders, Fernández-Aranda, Fernando, Menchón, Jose, Potenza, Marc & Jiménez-Murcia, Susana (2020). "Gambling during the COVID-19 crisis: A cause for concern?" *Journal of Addiction Medicine,* online.

Järvinen-Tassopoulos, Johanna (2010) "Des théories et des pratiques ludiques: l'éthique et la responsabilité en jeu". *Sociétés* 107:1, 15–27.

Järvinen-Tassopoulos, Johanna (2020) "Les espaces de jeux d'argent : une analyse sociologique de la production de l'espace, du risque et de la prévention du jeu problématique". *Sciences du Jeu* 13, 1–17. DOI : 10.4000/sdj.2552

Julkunen, Raija (2013) "Ensimmäisestä toiseen moderniin – Ulrich Beckin aikalaisdiagnoosi modernin muutoksessa". Teoksessa Juho Saari, Sakari Taipale & Sakari Kainulainen (toim.) *Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita.* Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki, s. 199–217.

Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka (2010) "Johdanto. Hallinnan analytiikan suuntaviivoja". Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä.* Gaudeamus, Helsinki, s. 7–24.

Karlsson, Anna & Håkansson, Anders (2018) "Suicide, mortality and comorbidity in patients with pathological gambling: A nationwide register study". *Journal of Behavioral Addictions* 7:4, 1091-1099.

Kingma, Sytze (2004) "Gambling and the risk society: The liberalisation and legitimation crisis of gambling in the Netherlands". *International Gambling Studies* 1:4, 47–69.

Kingma, Sytze (2008) "The liberalization and (re)regulation of Dutch gambling markets: National consequences of the changing European context". *Regulation & Governance* 2:4, 445–458.

Kinnunen, Jani & Mäyrä, Frans (2012) "Verkkorahapelaaminen ja online-aineistot". Teoksessa Pauliina Raento (toim.), *Rahapelaaminen Suomessa. Aiheet ja aineistot.* Gaudeamus, Helsinki, s. 180–195.

Koski-Jännes, Anja, Holma, Kari, Hirschovits-Gerz, Tanja & Raitasalo, Kirsimarja (2013) "Kansalaisten käsitykset addiktioiden vaarallisuudesta: Kansainvälinen vertailu". Teoksessa Tuukka Tammi & Pauliina Raento (toim.) Addiktioyhteiskunta. Riippuvuus aikamme ilmiönä. Gaudeamus, Helsinki, s. 51–72.

Lagerspetz, Eerik (1997) "Epävarmuuden aika". Teoksessa Pirkkoliisa Ahponen (toim.) *Riskikirja. Uhat, mahdollisuudet ja asiantuntijuus epävarmuuden yhteiskunnassa.* Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 9. SoPhi, Jyväskylä, s. 93–105.

Littler, Alan & Järvinen-Tassopoulos, Johanna (2018) "Online gambling, regulation, and risks: A comparison of gambling policies in Finland and the Netherlands". *Journal of Law and Social Policy* 30, 100–126.

Lund, Ingeborg (2009) "Gambling behaviour and the prevalence of gambling problems in adult EGM gamblers when EGMs are banned. A natural experiment". *Journal of Gambling Studies* 25:2, 215–225.

Lupton, Deborah (2006) "Risk and Governmentality". Teoksessa James Cosgrave (toim.) *The Sociology of Risk and Gambling Reader.* Routledge, New York & London, s. 85–99.

Lupton, Deborah (2013) *Risk.* Second edition. Routledge, New York & London.

Marionneau, Virve & Lähteenmaa, Juho (2020) "Yhteiskunnallisten tuottojen kerääminen rahapeleillä ja peliportfolioiden vaikutus tuottoihin valtion yksinoikeusjärjestelmissä". *Yhteiskuntapolitiikka* 85:1, 81–89.

Marionneau, Virve & Lerkkanen, Tuulia (2020) "Miten koronavirustilanne ja koronavirukseen varautuminen vaikuttaa rahapelaamiseen ja rahapelihaittoihin?" https://ahtsry.wordpress.com/2020/03/25/miten-koronavirustilanne-ja-koronavirukseen-varautuminen-vaikuttaa-rahapelaamiseen-ja-rahapelihaittoihin/, 25.8.2020.

Mazar, Alissa, Williams, Robert J., Stanek, Edward J., Zorn, Martha & Volberg, Rachel A. (2018) "The importance of friends and family to recreational gambling, at-risk gambling, and problem gambling". *BMC Public Health* 18:1, 1080.

Miller, Helen & Thomas, Samantha (2018) "The problem with 'responsible gambling': impact of government and industry discourses on feelings of felt and enacted stigma in people who experience problems with gambling". *Addiction Research & Theory* 26:2, 85–94.

Mäyrä, Frans (2013) "Aika, raha ja peliviihde: Verkkopelaamisen harmit ja harmittomuus". Teoksessa Tuukka Tammi & Pauliina Raento (toim.) *Addiktioyhteiskunta. Riippuvuus aikamme ilmiönä.* Gaudeamus, Helsinki, s.147–164.

Nettleton, Sarah & Gustafsson, Ulla (toim.) (2006) The Sociology of Health and Illness Reader. Polity Press, Cambridge & Malden.

Noro, Arto (2007) "Aikalaisdiagnoosi: sosiologisen teorian kolmas lajityyppi". Teoksessa Arto Noro. *Small talkia sosiologiasta. Kirjoituksia vuosilta 1995–2006.* Toimittaneet Jukka Gronow, Keijo Rahkonen & Aino Sinnemäki. Tutkijaliitto, Helsinki, s. 137–154.

OFDT (2020). *Les addictions en France en temps de confinement.* Tendances 139. https://www.ofdt.fr/BDD/publications/docs/eftxof2a9.pdf, 10.11.2020.

Palomäki, Jussi, Laakasuo, Michael, Cowley, Benjamin Ultan & Lappi, Otto (2020) "Poker as a Domain of Expertise". *Journal of Expertise* 3:2, 1–22.

Peretti-Watel, Pierre (2003) "Interprétation et quantification des prises de risque délibérées". *Cahiers internationaux de Sociologie* 114:1, 125–141.

Raento, Pauliina (2011) "Gambling, Space, and Boundaries in Finland". Teoksessa Pauliina Raento & Schwartz, David G. (toim.) *Gambling, Space, and Time. Shifting Boundaries and Cultures.* University of Nevada Press, Reno & Las Vegas, s. 60–82.

Raento, Pauliina (2012) "Rahapelaamisen ja sen tutkimuksen muutos Suomessa". Teoksessa Pauliina Raento (toim.) *Rahapelaaminen Suomessa. Aiheet ja aineistot.* Gaudeamus, Helsinki, s.7–24.

Raento, Pauliina & Tammi, Tuukka (2013) "Addiktio – ristiriitainen ja vaikutusvaltainen ilmiö". Teoksessa Tuukka Tammi & Pauliina Raento (toim.) *Addiktioyhteiskunta. Riippuvuus aikamme ilmiönä.* Gaudeamus, Helsinki, s. 7–27.

Reith, Gerda (2008) "Reflections on responsibility. Editorial". *Journal of Gambling Issues* 22:2, 149–155.

Reith, Gerda (2019) Addictive Consumption. Capitalism, Modernity and Excess. Routledge, New York & London.

Reynolds, Jennifer, Kairouz, Sylvia, Ilacqua, Samantha & French, Martin (2020) "Responsible gambling: A scoping review". *Critical Gambling Studies* 1:1, 23–39.

Rossow, Ingeborg & Hansen, Marianne (2016) "Gambling and gambling policy in Norway: An exceptional case". *Addiction* 111:4, 593–598.

Ruckenstein, Minna (2013) "Raha ja addiktiot ajan syklisessä taloudessa". Teoksessa Tuukka Tammi & Pauliina Raento (toim.) *Addiktioyhteiskunta. Riippuvuus aikamme ilmiönä.* Gaudeamus, Helsinki, s. 165–180.

Salasuo, Mikko (2013) "Omistautuminen – tapa hallita mahdollisuuksien paljoutta". Teoksessa Tuukka Tammi & Pauliina Raento (toim.) *Addiktioyhteiskunta. Riippuvuus aikamme ilmiönä.* Gaudeamus, Helsinki, s. 106–124.

Salonen, Anne, Hagfors, Heli, Lind, Kalle & Kontto, Jukka. (2020). *Rahapelaaminen ja peliongelmat. Suomalaisten rahapelaaminen 2019. Rahapelien pelaaminen riskitasolla on vähentynyt.* Tilastoraportti 8/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Selin, Jani, Raisamo, Susanna, Heiskanen, Maria, & Toikka, Arho (2018) "Onko hajasijoitettujen rahapeliautomaattien suhteellinen määrä suurempi sosioekonomisesti haavoittuvilla asuinalueilla?". *Yhteiskuntapolitiikka* 83:3, 294–302.

Sulkunen, Pekka, Babor, Thomas, Cisneros Örnberg, Jenny, Egerer, Michael, Hellman, Matilda, Livingstone, Charles, Marionneau, Virve, Nikkinen, Janne, Orford,

Jim, Room, Robin, & Rossow, Ingeborg (2019) *Setting Limits: Gambling, Science, and Public Policy.* Oxford University Press, Oxford.

Taylor-Gooby, Peter & Zinn, Jens (2006) "The current significance of risk". Teoksessa Peter Taylor-Gooby & Jens Zinn (toim.) *Risk in Social Science.* Oxford University Press, Oxford, s. 1–19.

Thomas, Samantha, Pitt, Hannah, Bestman, Amy, Randle, Melanie, McCarthy Simone & Daube, Mike (2018) "The determinants of gambling normalisation: causes, consequences and public health responses". *Victorian Responsible Gambling Foundation.* https://responsiblegambling.vic.gov.au/resources/publications/the-determinants-of-gambling-normalisation-causes-consequences-and-public-health-responses-349/.

Tilastokeskus (2020) "Väestörakenne 31.12." https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#V%C3%A4est%C3%B6rakenne%2031.12.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2004) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Törrönen, Jukka & Härkönen, Janne (2016) "Juomisen ritualistiset ja yksilölliset motiivit ja niiden yhteys humalaan 2000-luvun Suomessa" *Yhteiskuntapolitiikka* 81:2, 161–173.

Valtioneuvosto (2020a) "Netissä pelattavien Veikkaus oy:n rahapelien tappiorajoja lasketaan." https://valtioneuvosto.fi/-/1410869/netissa-pelattavien-veikkaus-oy-n-rahapelien-tappiorajoja-lasketaan, 25.8.2020.

Valtioneuvosto (2020b)."Pöytäkirjamerkinnät: Hallituksen neuvottelu vuoden 2021 talousarvioesityksestä."https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/37498572/P%C3%B6yt%C3%A4kirjamerkinn%C3%A4t%2Bbudjettiriihi%2B160920.pdf/abd642a3-be55-7e68-90b0-813e5905dcb7/P%C3%B6yt%C3%A4kirjamerkinn%C3%A4t%2Bbudjettiriihi%2B160920.pdf?t=1600266055084, 10.11.2020.

van Loon, Joost (2002) *Risk and Technological Culture: Towards a Sociology of Virulence.* Routledge, New York & London.

Veikkaus (2019) "Veikkauksen hallitukselta päätöksiä: yhtiön toimintaa kehitetään uusin toimenpitein." https://www.veikkaus.fi/fi/yritys#!/article/tiedotteet/yritys/2019/09-syyskuu/05_veikkaustoimenpiteet, 25.8.2020.

Veikkaus (2020a) *Osavuosikatsaus tammi-kesäkuu 2020.* Helsinki: Veikkaus Oy. https://cms.veikkaus.fi/site/binaries/content/assets/dokumentit/vuosikertomus/2020/veikkaus_osavuosikatsaus_tammi_kesakuu_2020.pdf

Veikkaus (2020b) "Korona laskee Veikkauksen tulosta tänä vuonna arviolta noin 300 miljoonalla eurolla." https://www.veikkaus.fi/fi/yritys#!/article/tiedotteet/yritys/2020/08-elokuu/veikkauksen-osavuosikatsaus_tammi_kesakuu_2020, 25.8.2020.

Winters, Ken C. & Derevensky, Jeffrey L. (2019) "A Review of Sports Wagering: Prevalence, Characteristics of Sports Bettors, and Association with Problem Gambling". *Journal of Gambling Issues* 43, 102–127.

Young, Martin (2010) "Gambling, capitalism and the state: Towards a new dialectic of the risk society?". *Journal of Consumer Culture* 10:2, 254–273.